

Без добрых пытанняў няма навучання

Т. А. Кудраўская,

настаўнік беларускай мовы і літаратуры

Сучасная адукацыя арыентавана на тое, што навучэнец выступае паўнапраўным суб'ектам педагагічнага працэсу. Ад яго пазнавальнай актыўнасці залежыць дасягненне мэты навучання. Мара кожнага настаўніка – выхаваць здольнага, адказнага, самастойнага навучэнца. Не сакрэт, што складана навучыць самастойна здабываць веды, яшчэ больш складана навучыць іх прымяняць на практыцы. А вось каб раскрыць сакрэты эфектыўнага ўрока, на якім бы навучэнцы адчувалі сябе ўпэўнена, імкнуліся да ведаў, умелі супрацоўнічаць, неабходна працаваць не адзін год.

Шматгадовая практыка паказвае, што нельга ўвесь час праводзіць традыцыйныя ўрокі. Сёння вучні чакаюць ад настаўніка больш цікавага і разнастайнага. Творчы, улюбёны ў свой прадмет педагог здолее павесці за сабой навучэнцаў. Менавіта ад настаўніка ў многім залежыць, ці будзе ўрок цікавым.

Матэрыял, які запланаваны настаўнікам на ўрок, для адных дзяцей можа стаць недастатковым, для другіх вельмі вялікім, для трэціх аптымальным. Паспяховасць засваення ведаў, узровень развіцця дзіцяці залежыць не толькі ад дзейнасці настаўніка, але і ад пазнаваўчых магчымасцей і здольнасцей вучняў. Таму перада мной як настаўнікам узнікае задача – стварыць такія ўмовы, пры якіх стала б магчымым выкарыстанне магчымасцей кожнага вучня на ўроку, дапамагчы дзіцяці раскрыцца, выказацца, самарэалізавацца. Бо кожная думка мае права на існаванне. Важна, каб вучань адчуў поспех, не баяўся памыліца, праяўляць ініцыятыву. А гэта стане матывам для самастойнай дзейнасці, пошуку. Дапамагае ў вырашэнні гэтых задач выкарыстанне стратэгіі актыўнай ацэнкі.

У чым жа перавага выкарыстання АА? Па-першае, актыўная ацэнка спрыяе навучанню без канкурэнцыі, паколькі кожны навучэнец ведае,

што ён вывучае на ўроку і навошта, дзякуючы канкрэтным, зразумелым мэтам. Па-другое, інфармаванне пра мэты ўрока ўскладае частку адказнасці за навучанне на школьніка. Па-трэцяе, актыўная ацэнка дапамагае пераадолець стрэсавыя сітуацыі на ўроку, паколькі навучэнцы маюць магчымасць абмяркоўваць пытанні ў парах, атрымліваць ад настаўніка інфармацыю, якім чынам лепш выпраўляць недахопы, дзякуючы зваротнай сувязі дзеці бачаць прабелы ў сваіх ведах.

Такім чынам, АА не робіць стаўку на адзнаку, тым больш на адзнаку адмоўную, а дае навучэнцам шанс працаваць, выпраўляць памылкі і ліквідаваць прабелы ў ведах. Акрамя таго, АА прымушае і настаўніка больш дэталёва падыходзіць да вызначэння структуры ўрока, выбару прыёмаў і метадаў кожнага этапу ўрока.

Такая работа прыносіць станоўчыя вынікі. Заняткі з выкарыстаннем АА выклікаюць цікавасць у навучэнцаў, а зацікаўленасць, як вядома, матывуе навучанне, ператварае працэс завучвання ў працэс пазнання.

Вялікую ролю ў планаванні і правядзенні ўрокаў іграе выкарыстанне ключавых пытанняў. Настаўнікі даволі часта задаюць пытанні і патрабуюць ад вучняў адказу на іх. Навучанне грунтуецца менавіта на пастаноўцы пытанняў: ці хтосьці ставіць пытанне нам, або мы задаём пытанні самі сабе. Без добрых пытанняў няма навучання. Яны стымулююць у вучняў жаданне шукаць на іх адказы і актывізуюць пазнавальную цікавасць і актыўнасць, прыцягваюць увагу, садзейнічаюць засваенню вучэбнага матэрыялу, правакуюць дыскусію, ствараюць праблемную сітуацыю. Ключавое пытанне – гэта той кручок, які чапляе ўвагу вучня і не адпускае да таго часу, пакуль адказ на пытанне не знойдзены. Гэта такія пытанні, якія закранаюць больш шырокі кантэкст тэмы, чым прыведзены ў падручніку змест, пытанні, якія выводзяць павучэнцаў за межы школьнага жыцця, якія ствараюць на ўроку сітуацыю пазнавальнай напружанасці. Гэтыя пытанні павінны:

- Падкрэсліваць мэты навучання.
- Выклікаць жаданне адказаць на пытанне.

- Абуджаць цікавасць кожнага вучня.
- Заахвочваць вучняў да самастойнага пошуку адказаў.
- Заахвочваць аргументаваць свае думкі і спосаб пошуку адказаў.

Хочацца звярнуць увагу на важныя моманты тэхнікі пастаноўкі патанняў.

На ўроку настаўніку патрэбна займаць пазіцыю не кантралёра, а партнёра ў працэсе навучання. Пры падрыхтоўцы да ўрока патрэбна прымаць рашэнне аб ключавым пытанні, на якое на працягу ўрока вучні будуць шукаць адказ. У сваёй практыцы выкарыстоўваю метады выпадковага выбару. Ён прымушае быць гатовым да адказу кожнага вучня, а не толькі таго, хто падымае руку. Стараюся шырока выкарыстоўваць адкрытыя пытанні. Па магчымасці ператвараю пытанні закрытага тыпу ў пытанні адкрытыя. На ўроках выклікаю не толькі самых паспяховых вучняў. Часта прапаноўваю шукаць правільныя адказы на пытанні ў парах, групах. Так дзеці адчуваюць сябе свабодна і камфортна. Стараюся карэктна рэагаваць на адказы вучняў – нават тады, калі яны памылковыя. Знаходжу і ў памылковым адказе нешта прывабнае.

На ўроках заахвочваю вучняў да фармулёўкі пытанняў настаўніку або аднакласнікам. Ацэньваю не толькі добрыя адказы, але і добрыя пытанні.

Ключавыя пытанні не заўсёды маюць пыталны выгляд. Гэта могуць быць праблемы, гіпотэзы, малюнак ці здымак, калаж. Створаны банк ключавых пытанняў па беларускай мове і літаратуры. Вось некаторыя з іх:

Ключавыя пытанні на ўроках беларускай мовы

Клас	Тэма ўрока	Ключавое пытанне
5	Агульнаўжывальныя словы і словы абмежаванага ўжытку	Чаму трэба ведаць пра прафесійныя словы і папаўняць сваё маўленне навуковымі тэрмінамі?
7	Злучнік як службовая часціна мовы	Чаму ў маўленні нельга абысціся без злучнікаў?
7	Правапіс суфіксаў дзеепрыметнікаў залежнага стану прошлага часу	Чаму правапіс дзеепрыметніка ў беларускай мове прасцейшы, чым у рускай мове?
7	Выклічнік як часціна мовы.	У чым падабенства вытворных

	Дэфіс у выклічніках	прыназоўнікаў і вытворных выклічнікаў?
7	Асаблівасці ўжывання некаторых прыназоўнікаў у беларускай мове	Ці правільнае сцвярджэнне, што прыназоўнікі і злучнікі падобныя ў будове і ўтварэнні ў беларускай і рускай мовах?
8	Прцяжнік паміж дзейнікам і выказнікам	Назавіце адзіны выпадак пастаноўкі знакаў прыпынку пры фразеалагізмах
8	Зваротак	У чым асаблівасць зваротка?
8	Сказы з адасобленымі прыдаткамі, знакі прыпынку	Чаму пры адасобленні прыдатка можна выкарыстаць варыятыўнасць?
9	Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Знакі прыпынку ў іх	Якія знакі прыпынку ставяцца на стыку двух злучнікаў у складаназалежным сказе?

Ключавыя пытанні на ўроках беларускай літаратуры

Клас	Тэма ўрока	Ключавое пытанне
5	Загадкі	Чаму вучымся мы, чытаючы і адгадваючы загадкі?
6	Іван Пташнікаў “Алені”	Чаму зараз так востра стаіць пытанне абароны прыроды?
8	Уладзімір Караткевіч “Паром на бурнай рацэ”	Ці можна сцвярджаць, што ў душы Пора-Леановіча зусім не было сумлення?
8	Васіль Быкаў “Жураўліны крык”	За ўсё на свеце трэба плаціць. За што плаціць героі апавесці Васіля Быкава “Жураўліны крык”?
8	Аляксей Дудараў “Вечар”	Ці не пазнаем мы ў дзедках герояў сябе?
9	Францыск Скарына	Чаму Скарына друкаваў Біблію, а царква яго не прымала?
9	Максім Багдановіч. Жыццёвы і творчы шлях	Шчаслівы ці няшчасны лёс Максіма Багдановіча?
9	Мікола Гусоўскі “Песня пра зубра”	Чаму час ВКЛ лічыцца для беларускай літаратуры “залатым”? А ці чакае беларускую культуру “брыльянтавы век”? Ад каго і ад чаго гэта залежыць?
10	Гістарычная аснова рамана Уладзіміра Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім”	Як звязаны лёс Уладзіміра Караткевіча з лёсам Кастуся Каліноўскага?

10	Іван Мележ “Людзі на балоце”	Чаму мы вучымся ў Івана Мележа?
11	Алесь Петрашкевіч “Прарок для Айчыны”	За што Францыск Скарына, вялікі гуманіст і асветнік, быў пасаджаны ў турму?
11	Іван Навуменка “Сямнацатай вясной”	Ці можна загадаць сэрцу не кахаць?
11	Міхась Стральцоў “Сена на асфальце”	Што нясе людзям гарадская цывілізацыя?

План-канспект урока беларускай мовы ў 8 класе згодна з прынцыпамі актыўнай ацэнкі

Тэма. Зваротак

Мэты ўрока: паглыбіць веды пра зваротак; садзейнічаць выпрацоўцы ўмення вызначаць сказы са звароткам, характарызаваць іх паводле спосабу выражэння, структуры, ужывання; правільна інтанаваць сказы са звароткам, ставіць знакі прыпынку; ствараць умовы для выхавання, любові і павагі да людзей.

Наштобузу да ўрока:

- ✓ Навучуся знаходзіць звароткі.
- ✓ Буду ведаць, якія бываюць звароткі.
- ✓ Навучуся правільна ўжываць і ставіць знакі прыпынку пры зваротку.

Абсталяванне: індывідуальны рабочы ліст вучня, прэзентацыя “Зваротак”.

Ход урока

Добрыя якасці складаюць багацце душы.

Джон Лок

I. Матывацыйны этап.

Добры дзень! Я рада вітаць вас на чарговай сустрэчы з добрым словам. Тэму нашага сённяшняга ўрока я схавала ў перабудаваны верш Авяр’яна Джержынскага “Рагуля-малакуля”.

Бабка, бабачка, бабулька,

Вунь прыйшла наша Рагулька.

Ты, Рагуля-макуля,
Накармі мяне і бабулю.

- Якіх слоў у вершы больш?
- Як дзяўчынка звяртаецца да сваёй бабулі?
- А як вас называюць вашы бабулі, дзядулі, бацькі, сябры?
- А аднакласнікі?

Правілы этыкету падказваюць нам, як патрэбна звяртацца да людзей.

- Што такое этыкет, на вашу думку?

Этыкет – устаноўлены парак паводзін, формы абыходжання ў якім-небудзь грамадстве.

Я не дарэмна выбрала эпіграф да сённяшняга ўрока “Добрыя якасці складаюць багацце душы”. Тэма нашага ўрока “Зваротак”.

- Вызначце, калі ласка, мэты ўрока. Чаму мы павінны навучыцца?

Наштобузу

- Навучуся знаходзіць звароткі.
- Буду ведаць, якія бываюць звароткі.
- Навучуся правільна ўжываць і ставіць знакі прыпынку пры зваротку.

У канцы ўрока мы павінны адказаць на ключавое пытанне:

- У чым асаблівасць зваротка?

II. Этап засваення новых ведаў.

1. Успомнім, што вам вядома пра зваротак. Звярніце ўвагу на слайд.

Зваротак

Спосаб выражэння

Будова

Сінтаксічная роля

Месца ў сказе

Сродкі выдзялення

У якіх стылях выкарыстоўваецца.

2. Звернемся да параграфа 43, с. 196 падручніка. Што аказалася для вас новым, незнаёмым?

III. Этап першаснай праверкі разумення навучальнага матэрыялу.

На дошцы запісаны сказы. Неабходна расставіць знакі прыпынку і вызначыць усе вядомыя катэгорыі.

Дарагія дзеці любіце кнігу яна навучыць вас разумець жыццё.

Справядліvasць Янка паважас той хто сам сумленны.

Мір вам людзі лясы і дубровы!

IV. Этап замацавання.

А зараз звернем увагу на пастаноўку знакаў прыпынку пры зваротках. Запішыце ў сшытак.

[зв.,...], [...,зв., ...], [...,зв.], [зв.!..].

Запішам пад дыктоўку сказы і зробім вывад пра іншыя выпадкі пастаноўкі знакаў прыпынку пры зваротку.

О Радзіма, табою напоўнена сэрца да краю.

Ой ты, маё сонца, як жа свеціш ясна.

Праверым правільнасць пастаноўкі знакаў прыпынку. Для замацавання гэтага матэрыялу прачытайце правіла на ст. 200, заўвага.

А зараз у нас не фізкультхваілінка, а **тэатральная хвілінка**. У парах неабходна скласці дыялогі, ужываючы звароткі, і абыграць іх: прадавец і пакупнік, афіцэр і радавы, бібліятэкар і чытач. Зрабіце вывад, у якім стылі найчасцей ужываюцца звароткі.

Наступнае заданне на адрозненне дзейніка і зваротка. Неабходная перабудаваць сказы, каб дзейнікі сталі звароткамі, расставіць знакі прыпынку (праца ў парах, індывідуальны рабочы ліст).

Праверым свае сказы і зверымся са слайдам.

Наталля Сяргеёўна, зайдзіце ў клас.

Дзяўчына, заспявай нам песню!

Дзеці, схадзіце ў лес і нарвіце пралесак.

Зараз праверым, ці дасягнулі мы мэт уроку.

V. Падвядзенне вынікаў.

Наштобузу

Навучуся знаходзіць звароткі.

Буду ведаць, якія бываюць звароткі.

Навучуся правільна ўжываць і ставіць знакі прыпынку пры зваротку.

Праверым, як вы засвоілі матэрыял.

Дзень добры суседзе ў новую хату.

Век жыць вам у сэрцах народа героі.

Дарагія і родныя людзі я жадаю вам шчасця.

Зварот да ключавога пытання. У чым асаблівасць зваротка?

VI. Рэфлексія

Прапаную вам запоўніць табліцу. Насупраць кожнага выказвання пастаўце +, - або ±.

Я ведаю	Што такое зваротак	
Я магу	Без памылак знаходзіць звароткі ў сказах	
	Правільна ставіць знакі прыпынку	
	Без памылак вызначыць, якія гэта звароткі	
	Адрозніць звароткі ад дзейніка	
Мне яшчэ патрэбна папрацаваць	Над вызначэннем зваротка	
	Над пастаноўкай знакаў прыпынку пры зваротку	

VII. Заключнае слова настаўніка. Выстаўленне адзнак.

VIII. Дамашняе заданне.

§43, пр. 296, 300 на выбар.

Індывідуальны рабочы ліст

1. Наштобузу

Навучуся знаходзіць звароткі.

Буду ведаць, якія бываюць звароткі.

Навучуся правільна ўжываць і ставіць знакі прыпынку пры зваротку.

2. Перабудаваць сказы, каб дзейнікі сталі звароткамі, расставіць знакі прыпынку (праца ў парах).

Наталля Сяргееўна зайшла ў клас.

Дзяўчынка песню нам заспявае!

Дзеці схадзілі ў лес і нарвалі пралесак.

3. Знайдзіце сказы са звароткамі, расстаўце знакі прыпынку. Ахарактарызуйце звароткі паводле: а) спосабу выражэння; б) структуры (развіты, неразвіты); в) ужывання (адзіночны, аднародны).

1 варыянт

Пайшла ты любая пад гоман жоўтых сосен.

Гусям княжа не пішуць законаў.

Я помню летнія часіны і вас грыбныя баравіны.

Спявай ты Беларусь у радасці спявай.

2 варыянт

Мой родны край усім сэрцам я з табою.

Даруйце любыя! Даруй матуля!

Ты чуеш дружа мой як плачуць журавы над зарывам асенніх журавін.

Дзе ты зорачка мая прамяністая?